

Ailede İktisat Eğitimi

Education of Economics in The Family

Hakan Murat ARSLAN

Dr., Düzce Üniversitesi

Dr., Düzce University

Özet

Kâinat mükemmel bir nizam üzerindedir. Bu nizam dikkatle bakıldığında kâinatın her zerresinde keşfedilebilir, görülebilir veya hissedilebilir. Ancak bu nizamın bozulmamasına azami dikkat edilmelidir. Günümüzde gereksiz harcamalar, savurganlık, tabii dengeyi bozan tutum ve davranışlar İslâm literatüründe israf kelimesi ile anlatılmaktadır. Madem israfın, kâinatın nizamını ve muvazenesini bozacak kadar büyük tahribat gücü var, bu unsur mutlaka kontrol altına alınmalıdır. İsfraf alışkanlıklarının kontrol altına alınması ancak ve ancak doğru, yerinde ve zamanında bir iktisat eğitimi ile mümkündür. Doğru, yerinde ve zamanında iktisat eğitiminin en güzel yeri ailedir. Bu çalışmada ailede verilecek iktisat eğitiminin her alandaki olumlu yansımaları Kuran, Sünnet, Risale-i Nurlar ve ilgili literatür ışığında aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kur'an, Sünnet, Risale-i Nur, Aile, İktisat, İsfraf, Eğitim*

Summary

The universe is in perfect order. This order can be discovered, seen, or felt when you look carefully at each particle of the universe. However, care

*İktisat, Allah'ın
Hakîm ismi gereği
kâinatın en temel
esaslarından
biridir.*

should be taken to ensure that this does not deteriorate. Nowadays, unnecessary expenditures, extravagance, attitudes and behaviors that disrupt this balance are explained with the word "İsraf (extravagancy)" in Islamic literature.

Seeing clearly that the extravagancy is a great destructive power to destroy the order in the universe; it must be under control. The control of extravagancy can only be achieved through a proper, a sound and timely education of economics. And the family is the most beautiful place for education of economics. In this study, positive reflections of the education of economics to be given in the family will be tried to be reflected in the light of the Qur'an, Sunnah, Risale-i Nur and related literature.

Keywords: Qur'an, Sunnah, Risale-i Nur, Family, Economics, extravagancy, Education

Giriş

İktisat, Allah'ın Hakîm ismi gereği kâinatın en temel esaslarından biridir. Hikmetle iş gören manasında olan bu ismin tecellisi olarak yaratılmış tüm mahlûkata bakıldığında hiçbir abesiyet ve israf görülmez. En küçük ve önemsiz görünen şeyler bir anda Hakîm ismi ile bakıldığında sayısız amaç ve vazifenin onlara yüklendiği görülür. Bu vazife ve amaçları doğrultusunda iş görürken de hiç israfın olmadığı aşîkârdır. Örneğin küçücük incir çekirdeğinin içinde sayısız hikmet ve vazifeler gizlenmiş hatta içinde sayısı bilinmeyen ağaçların, yaprakların, çiçeklerin ve meyvelerin programı yerleştirilmiştir.

Yukarıda ifade edilen ahenk sadece bitkiler dünyası ile sınırlı kalmayıp, milletler ve devletler seviyesinde de düşünülmelidir. İlk önce ekme ve yiyecek israfı konusu aileden başlanılarak toplumlara israfın kötü sonuçları gösterilerek öğretilmelidir. Bu israfın boyutları birkaç fakir ülkeyi doyuracak seviyeye ulaşmıştır. Ardından su, zaman, para ve enerjigibi israf çeşitlerini kapsayan ayrıntılı bir eğitim en dar daire olan aileden başlatılmalıdır. Ayrıca tüketimin körüklenmesine karşı nasıl tedbirlerin alınması gerektiği üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

HâlbukiKur'ân-ı Kerîm'de, "Yiyiniz, içiniz; fakat israf etmeyiniz" âyeti ile israf ve savurganlığın hikmete ve şükre ne kadar zıt bir davranış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca hadislerde "İktisat eden, aile belâsı çekmez" buyrulmuştur. Burada "aile belâsı çekmez" ibaresi maişet bakımından sıkıntı çekmez, daha açık ifade ile Allah'tan başka kimseye muhtaç olmaz manasındadır. Bu hadis-i şerifi Bediüzzaman eserlerinde, "İktisat kat'î bir sebep-i bereket ve medar-ı hüsn-ü maişet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki, had ve hesaba gelmez. İktisat vasıtasıyla bazan bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Evet, iktisat etmeyen, zillete ve manen dilenciliğe ve sefalete düşmeye namzettir (Lem'alar, 242)" ifadeleri ile tefsir etmiştir.

İsraf, Allah'ın had ve hesaba gelmeyen nimetlerini bilinçsizce saçıp savurmak, onların kıymetini bilmemek ve önemsiz görmektir. Oysaki iktisatlı olma her yönüyle ihtiramlı bir şükürdür. Allah'ın sayısız nimetlerine karşı kârlı bir hürmet mânâsı taşımaktadır (Kahraman, 2018).

Bu denli önem arz eden iktisat, tasarruf, israf, savurganlık ve tüketimin körüklenmesi gibi hususların daha çocuk yaşta öğrenilmesi ve eğitiminin yetkililerce başlatılması gerekliliği açıktır. Bu konuda Bediüzzaman'ın bir ifadesi vardır; “*Daire-i meşruadaki keyfe iktifâ ediniz ve kanaat getiriniz. Sizin hanenizdeki mâsum evlâtlarınızla mâsûmâne sohbet, yüzer sinemadan daha ziyade zevklidir (Lem'alar, 328).*” Ancak bu ibarede dikkat çeken önemli bir husus annelerin çocukların eğitiminde en birinci öğretmen konumunda olduklarıdır. Eğer anneler iktisatlı olma konusunda hassasiyet taşırlarsa bu çocuklarına mutlaka sirayet edecektir. Yukarıda geçen “*Sizin hanenizdeki mâsum evlâtlarınızla mâsûmâne sohbet, yüzer sinemadan daha ziyade zevklidir*” öylesine verilmiş örnek değildir. Eğer iyi irdelenirse altından iktisat eğitiminin temelini oluşturan “*müsrif olmamak*” prensibide çıkacaktır. Annelerin yaratılış gereği iktisatlı olduklarını ve bu nedenle de iktisat eğitiminin özellikle anneler vasıtası ile çocuklara aktarılması gerekliliğini de Bediüzzaman; “*Fıtratınızdaki iktisat ve kanaatle, köylü masum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmaları nev'inden kendinizi idareye çalışınız (Lem'alar, 328)*” sözleriyle ifade etmektedir.

Özellikle ailede iktisat eğitiminin temelindeki tasarruflu olma hususu sadece bizim kendi maddi ve manevi çıkarlarımız için değil tüm insanlığı hatta tüm kâinatı ilgilendiren şümüllü bir konudur. Bu denli önemli olan konu daha çocuk yaşta olan o taze nesillere aktarılmalıdır. Çünkü kişi müsrif olduğu takdirde ne gibi bir durumda olduğunu Bediüzzaman; “*Ey israf-lı, iktisatsız, ey zulümlü, adaletsiz, ey kirli, nezafetsiz, bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudatın düstur-u hareketi olan iktisat ve nezafet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudata muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcudatı zulmünle, mizansızlığıyla, israfıyla, nezafetsizliğiyle kızdırıyorsun? Evet, İsm-i Hakimin Cilve-i Azamından olan Hikmet-i Amme-i kâinat, iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor (Asa-i Musa, 225).*” ifadeleri ile açıklamaktadır.

2. Kur'ân ve Hadislere Göre İktisat Eğitimi

Aşağıda iktisat, israf, tasarruf ve savurganlığı içine alan bir kısım ayet ve hadisler ifade edilmiştir. Bu ifade edilenler sadece meselenin önemi açısından ve sadece örnek seviyesindedir. İlgili müfessir ve muhaddisler iktisatlı olma ve hikmete uygun hareket etme hakkında birçok kaynak getirebilirler. Ancak konunun ehemmiyeti açısından gelen ayet ve hadis mealleri ile yetinilmiştir.

Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez biçimde yaratan O'dur. Her

Eğer anneler iktisatlı olma konusunda hassasiyet taşırlarsa bu çocuklarına mutlaka sirayet edecektir.

Doğru yolda
olabilme daha
çocuk yaştaki
nesillere istekle ve
sabırla verilebilir.
Çünkü iki cihan
saadeti burada
saklıdır.

*biri meyve verince meyvesinden yiyin, basat günü de hakkını (zekât ve sada-
kasını) verin; ama israf etmeyin, çünkü O, israf edenleri sevmeyiz (En'am/141).*

*Peygamberlere de öyle cevap verdiler: "Sizin uğursuzluğunuz beraberinizde-
dir. Size öğüt verildi diye mi (uğursuzluğa uğradınız)? Doğrusu siz israfî âdet
edinmiş bir kavimsiniz." (Yasin/19)*

*De ki: "Ey haddi aşarak nefislerine karşı israf etmiş olan kullarım! Allah'ın
rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz
ki O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." (Zümer/ 53)*

*"Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa haklarını ver, ama saçıp savurma. Sa-
cıp savuranlar şeytanın kardeşleridir. Zaten şeytan da Rabbine karşı büyük bir
nankörlük sergilemiştir. Ne ellerini bütün bütün boynuna bağlayıp kilitle tut,
ne de sonuna kadar aç. Böyle yaparsan kınanan ve eli boş, açıkta kalan biri olup
çıkarsın" (İsra 26-27-29). Bu ayette Müslüman'ın orta yolu izlemesi gerek-
tiği vurgulanmaktadır. Bu orta yol sıratı müstakimin kendisidir. Bu doğ-
ru yolda olabilme daha çocuk yaştaki nesillere istekle ve sabırla verilebi-
lir. Çünkü iki cihan saadeti burada saklıdır. Düşünelim, kişi yoksula, akra-
basına ve ihtiyacı olan yolda kalmışlara yardımcı olmaya çalışırsa öncelikle
iyi insan vasıflarını taşır. Ardından muktesid olup, tüm kâinata karşı saygılı
olursa seçkin insan sınıfına dâhil olur. En sonunda da iktisatlı olmayı cim-
rilikle karıştırmadan orta yolu bulduğu takdirde insan-ı kâmil tabir olunan
üstün insan sınıfına girebilir.*

*"Ey Âdemoğulları, her mescide gidişinizde temiz ve güzel elbiselerinizi gi-
yin. Yiyin için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmeyiz" (A'raf/
31). Bu ayette de temiz ve güzel elbiseler giyinme meselesi üzerine dikkat
çekilmektedir. Bu mesele toplum içinde her ne sebeptendir bilinmez çeşit
çeşit temiz elbiseler giyinme manasında anlaşılmalıdır ki bu yüzden toplum-
lar kıyafet alımı ve kullanımını konusunda bilinçsizce savurganlık içindedir-
ler. Hâlbuki mesele kıyafetin azlığı veya çokluğu değil, temizliğidir.*

*"Bir kimsenin hayatında orta yolu tutması onun akıllılığındandır" "İkti-
sat eden geçim sıkıntısı çekmez" (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/447). "Sadaka-
nın hayırlısı, kişiyi fakir duruma düşürmeyecek kadar olandır" (Buhârî, Zekât,
18). Canının çektiği ve arzu ettiği her şeyi yemen, şüphesiz israftır!" (İbn-i
Mâce, Et'ime, 51)*

*Bir keresinde, çokça yiyen bir adam geçirmeye başlayınca, Efendimiz ada-
mı: "Geçirmeyi bırak. Çünkü dünyada çok doyanlar, kıyamet gününde en uzun
müddetle aç kalacak olanlardır." diye uyarmıştır. (Tirmizî, Kıyamet, 37). Yu-
karıda geçen hadislerde ayetleri açıklar mahiyettedir. Aynı mühim noktala-
ra vurgu yapmaktadırlar.*

Yukarıda geçen ayet ve hadislerin ışığında iktisadi hayat ve eğitime
dair Kur'ân'ın tefsirlerinde ve güncel iktisat literatüründe bahsedilenler ge-
len bölümde incelenecektir.

3. Risale-i Nurlar ve Güncel Yaklaşımlar Açısından Ailede İktisat Eğitimi

3.1. Risale-i Nurlar Açısından Ailede İktisat Eğitimi

Özellikle Kuran'ın çağımızın idrakine uygun tefsiri mahiyetinde olan Risale-i Nurlarda iktisatlı olma ile ilgili birçok ibare mevcuttur. Bunların önemli bir kısmı iktisat eğitimini de kapsamaktadır. Örnekleri aşağıda sırası ile ifade edilecektir. Bir kısmı ailede iktisat eğitimini özellikle belirttiği takdirde şerh edilecektir.

“İşte, Hakaik-i Kur’âniye’den ve Desâtir-i İslâmiyeden olan adalet, iktisat, nezâfet hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla ve Ahkâm-ı Kur’âniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaiki bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi, mümkün olmadığını bil (Asa-i Musa, 226).

“Derd-i maişet sersemliğiyle, ekser halk âhîret işlerine ikinci derecede bakmalarından, ehl-i dalâlet istifade edip onları avlıyorlar. Risale-i Nur şakirtleri kanaat ve iktisat düsturlarıyla bu manevî hastalığa da mukabele ederler inşaallah. Umum kardeşlerimize ve hemşirelerimize birer birer selâm ve dua ederiz (Kas-tamonu Labikası, 193).”Derd-i maişet yani geçim derdi insanlığı sersemletmekte ve dolayısıyla kişiyi veya aileyi maddeten sıkıntıya düşürüp, parçalanma eşiğine kadar getirmektedir. Oysa iktisatlı yaşam tarzına alışan aileler bu gibi sıkıntılara düşmez ve bu yönden gelen önemli badireleri atlatabilirler. Bakınız Bediüzzaman; “Beni merak etmeyiniz inayet-i Rabbaniye devam ediyor. Maişet cihetinde kanaat ve iktisat beni ihtiyaçtan kurtarıyor (Barla Labikası,394).” diyerek iktisat ve aza kanaat etmenin insanı muhtaçlıktan ve ihtiyaçtan kurtaracağını, başı dik halde sadece Allah’tan medet umar duruma getireceğini belirtir.

Ayrıca özellikle âlimler, muhakkikler, müdakkikler ve muallimlerin iktisat noktasında çevrelerindeki örneklere örnek olmaları ve kimseye muhtaçlık göstermemeleri gerektiği de belirtilmiştir. Aksi takdirde iştiğal ettikleri ilme karşı saygısızlık olacaktır. Bu husus Risale –i Nur külliyatında; *“Kur’ân-ı Kerimi tefsir eden bir allâmenin Resul-i Ekrem Aleyhissalâtüvesselâmın sünnetine ittiba etmiş olması ve ehl-i sünnet ve cemaat mezhebi üzere ilmiyle amel olması ve azami bir zühd ve takvâ ve azami ihlâs ve dine hizmetinde âzami sebat, âzami sıdk ve sadâkat ve fedakârlığa, azami iktisat ve kanaate malik olması şarttır (Sözler, 1014).”şeklinde ifade edilir.*

Aslında aza kanaate alışan yani muktesid olan kişiler şu hakikati anlamışlardır ki; iktisadi yaşam tarzı kesinlikle maaşlı bir hayat tarzından daha garantilidir. Bu hakikati açıklayan Bediüzzaman; *“Eğer ehl-i dünyanın dalkavukları ve ehl-i dalâletin münafıkları sizi, insaniyetin şu zayıf damarı olan tamah yüzünden yakalasalar, geçen hakikati düşünüp, bu fakir kardeşinizi numune-i imtisal ediniz. Sizi bütün kuvvetimle temin ederim ki, kanaat ve iktisat, maaştan ziyade sizin hayatınızı idame ve rızkınızı temin eder. Babusus*

Aslında aza kanaate alışan yani muktesid olan kişiler şu hakikati anlamışlardır ki; iktisadi yaşam tarzı kesinlikle maaşlı bir hayat tarzından daha garantilidir.

Kur'ân'ı Kerim ile iştigal eden muhakkiklerin ortak bir özelliği tespit edilmiştir: Dünya malına hırs ve tamah göstermemeleri ve fakirlikten gelen zaaf noktasında tek dayanaklarının Allah (c.c.) olmasıdır.

sizden, ona mukabil bin kat fazla fiyat isteyecek. Hem her saati size ebedî bir hazineyi açabilir olan hizmet-i Kur'âniye'ye sekebilir veya fütur verir. Bu öyle bir zarar ve boşluktur ki, her ay binler maaş verilse, yerini dolduramaz (Mektubat, 595).” şeklinde ifade eder.

Kur'ân'ı Kerim ile iştigal eden muhakkiklerin ortak bir özelliği tespit edilmiştir: Dünya malına hırs ve tamah göstermemeleri ve fakirlikten gelen zaaf noktasında tek dayanaklarının Allah (c.c.) olmasıdır. Bu özelliğin Kur'ân ilmi ile meşgul olan tüm salih kimselerde gözlenebildiği açıktır. Bu hakikatle; Kur'ândan alınan hakiki iman dersleri vasıtası ile o salih kimselerin riyadan, hodfuruşluktan kolaylıkla kurtulabildiklerini Bediüzzaman; “Hırs ve tamah, za'f-ı fakr noktasında teveccüh-ü nâsî celbine medar riyâkârâne vaziyet almaya sevk ediyor. Risale-i Nur'un şakirtleri, iktisat ve kanaat ve tevekkül ve kısmetine rıza gibi, Risale-i Nur'un dersinden aldıkları izzet-i imaniye, inşaallah onları riyadan ve dünya menfaatleri için hodfuruşluktan men eder.” (Kastamonu labikası, 227) sözleri ile açıklamıştır.

Hakikatte, yaradılış unsurları arasında israf ve hikmetsizlik gibi yokluğa yakın özelliklerin olmadığını Bediüzzaman şu ifadeleri ile açıklamaktadır; “Sâni-i Zülcelâl, ism-i Hakimin muktezasıyla, her şeyde en hafif sureti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faydalı şekli ehemmiyetle takip ettiği gösteriyor ki, israf, abesiyet, faydasızlık, fitratta yoktur. İsrâf ise, ism-i Hakimin zıddı olduğu gibi, iktisat onun lâzımıdır ve düstur-u esasıdır. Ey iktisatsız, israfçı insan! Bütün kâinatın en esaslî düsturu olan iktisadı yapmadığından, ne kadar hilâf-ı hakikat hareket ettiğini bil; “Yiyiniz içiniz, israfetmeyiniz” âyeti ne kadar esaslî, geniş bir düsturu ders verdiğini anla” (Lem'alar, 573).

Bediüzzaman, iktisat düsturuyla, çok zengin ve meşhur olan Hatem-i Tai'nin minneti altına girmeyen ve Hatem-i Tai'nin yerinde olmak istediği kişi haline gelen ihtiyar kıssasını şöyle aktarmaktadır: “İktisat, sebeb-i izzetvekemâl olduğunadelâleteden bir vakia: Bir zaman, dünyaca sahavetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş, cesedine batıyor, kanatıyor. Hâtem ona dedi: «Hâtem-i Tâî, bediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın.» O muktesit ihtiyar demiş ki: «Ben bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum; Hâtem-i Tâî'nin minnetini almam. «Sonra Hâtem-i Tâî'den sormuşlar: «Sen kendinden daha civanmert, aziz kimi bulmuşsun?» Demiş: «İşte o sabrada rast geldiğim o muktesit ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmert gördüm.» (Lem'alar, 244) Bediüzzaman bu kıssayla aynı zamanda iktisat edenlerin kendi izzet ve şerefini koruyarak başkalarına muhtaç hale gelmeden yaşayabileceklerine de vurgu yapmaktadır.

Tevekkül, kanaat ve iktisat öyle bir hazine ve bir servettir ki, hiçbir şeyle değişilmez. (Mektubat, 36). Muktesit ve aza kanaatkâr olmanın maddi tüm

servetlerin ve zenginliklerin üstünde olduğu da bu ibare ile açıkça beyan edilmiştir.

Muktesitler yaradılışın hikmetli olma özelliğine uygun hareket ettiklerinden vücutlarına eziyet etmeyip, tat alma duygusu, mide ve iştah gibi unsurlar ile barışıktırlar. Bu durum onların hastalıklardan korunmalarını ve dolayısı ile sağlıklı kişiler olmalarını sağlamaktadır. Bu hakikati eserlerinde Bediüzzaman; “*İktisat ve kanaat, hikmet-i İlâhiyeyetevfik-i harekettir; kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşîş verir. İsrâf ise, o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, midayı karıştırır, iştihâ-yı hakikiyi kaybeder. Tenevvü-ü etmeden gelen sun’î bir iştihâ-yıkâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.*” (Lemalar, 240) cümleleri ile ifade etmektedir.

3.2. İktisat Bilimi Açısından Ailede İktisat Eğitimi

Yukarıda önemi açıklanan “*iktisat*” unsurunun daha çocuk yaşta iken kazanılması gereken davranışlar bütünü olduğu kabulü ile bu konuda bir kısım düşünürlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Çocuklar için ‘iktisat’ terimi gazetelerin ekonomi sayfalarında anlatılanlardan öteye gitmiyor. Öğrendikleri ile görüp yaşadıkları arasında fazla bir ilgi bulamayan bu öğrenciler iktisat biliminden soğuyorlar.” (Kumcu, 2018) Kumcu, ifadesinde çocukların iktisadi yaşamın özelliklerini gazetelerin ekonomi sayfasından öğrenemeyeceklerini belirterek, hayat ile iktisat arasındaki ilişkiyi kuracak şekilde mutlaka bu konuda bir takım girişimlerin olması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Ailelere veya bireylere yönelik iktisat ve tasarruf eğitimleri, ailenin; sürdürülebilir bir finansal güvenliğe kavuşmasına, refah seviyesinin artırılmasına, harcama ve tüketiminin rasyonelleşmesine, tasarruflarını artırmasına, tüketici olarak ihtiyacına uygun ve düşük maliyetli seçimler yapmasına ve çevreye duyarlı bir tüketim alışkanlığı kazanmasına katkıda bulunmaktadır (İktisat Eğitimi, 2018).

Batı dillerinde “*ekonomi*” kelimesinin Türkçe’deki karşılığı olan “*iktisat*”, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmış olmakla birlikte genelde “*Kişilerin ihtiyaçları ile kısıtlı kaynaklar arasında kurulan uyumlu dengedir.*” Mal ve hizmetlerin alış veriş durumlarını inceleyen işletme ve iktisat bilimlerinin temelinde arz ve talep unsurlarının dengede olması yatmaktadır.

İktisat sözlükte “işte ölçülü olma” demektir. “Kıst” kökünden gelmektedir. Ne istediğini iyi bilen bir kimse, onu hiç eğilip bükülmeden doğru bir şekilde kasteder. İstedikinin yerini ve mevkisini bilemeyen ise şaşkınlık içinde kalır. İfrat veya tefrit ile kâh sağa, kâh sola bocalar, çabalar durur. İşte bundan dolayı iktisat, maksada sebep olan iş demektir. Maliyeye ait işlerdeki iktisadın anlamı da bu doğrultuda ihtiyaçlarla kısıtlı kaynaklar arasında dengeyi kurma, orta yolu bulmaya yönelik işlerdir (igmg, 2018).

*Muktesitler
yaradılışın
hikmetli olma
özelliğine
uygun hareket
ettiklerinden
vücutlarına eziyet
etmeyip, tat
alma duygusu,
mide ve iştah
gibi unsurlar ile
barışıktırlar.*

İslâm'da gayretli olma, insanın kendisi için değil, milletive tüm Müslüman kardeşleri içindir. Eski tabirle iktisat en güzel "diğergamlık" kelimesi ile açıklanabilir.

Marksizm ve liberalizm, kişilerin kendi çıkarları uğruna dünyayı sömürmesidir. Sırf dünyevîdir. Ancak İslâm'da gayretli olma, insanın kendisi için değil, milletive tüm Müslüman kardeşleri içindir. Eski tabirle iktisat en güzel "diğergamlık" kelimesi ile açıklanabilir. Hükümdarların, vezirlerin ve imkânı olan Müslümanların sayısız vakıflar kurması bu "diğergamlık" özelliğindedir. Camiler, medreseler, hastaneler, imarethaneler, kervansaraylar, hamamlar vs. kurumlar inşa edilmesi, bundan bir medeniyet doğması ve bu medeniyetten iyilik, güzellik, refah ve kalite fişkırması tesadüf değildir. Kimse İslâm'ın bu konudaki eşsizliğini görmezden gelemez (Karakoç, 2008).

İslâm'daki iktisadi yapıyı tam anlayamadığımız ve İslam literatüründe iktisat üzerine yazılmış eserler günümüz literatürüne girmediğinden, bugün İslam ülkelerinde verilen iktisat ilmi ve eğitimi, doğrudan doğruya Batı iktisat teorilerinin bir tekrarı ve Batı iktisat prensiplerinin incelenmesinden öteye gitmemektedir. Bu durum özellikle sosyal hayat ve iktisadi gerçekler arasındaki bağları hiçe saymakta ve gerçek Kur'âni iktisat prensiplerinin anlaşılmasına sebep olmuş ve olmaktadır (Karakoç, 2008).

3.3. Güncel İktisadi İlkeler ve İslâm'da İktisat Eğitimi

Aşağıdaki kaideler ifade edilirken, güncel tasarruf ve iktisat prensiplerinin gerçek manada Kur'ân ve sünnetile örtüştüğü açıkça belirtilmiştir.

A-Gösteriş Tüketimine Karşı Temkinli Olma Eğitimi

"Hz. Peygamber buyurur ki: *"Şüphesiz ki sizler, kendinizden önce gelen milletlerin yoluna karşı karışına, arşını arşınına tıpa tıp muhakkak uyacaksınız. O dereceye kadar ki, şayet o ümmetler bir kertenkelenin (daracak) deliğine girseler, siz de muhakkak onların peşinden gideceksiniz."* Biz dedik ki: *"Ey Allah'ın Elçisi, onlar Yahudiler ve Hıristiyanlar mı?"* Buyurdu: *"Başka kim olabilir?"*(Müslim, K. İlim, B. 3, Had., 6) Bu hadis, asrı saadetten yaklaşık bin dört yüz sene geçmesine rağmen durumda bir değişiklik izlenmediğini gözler önüne sermektedir. Batı'da otaya çıkan yeni bir moda, tasarım ve israf alışkanlığı her nasılsa Müslümanlarca da hemen taklit edilmektedir. Hâlbuki bu taklit edilen unsur bireyin, ailenin ve toplumun faydasına ve iktisadi prensipler dâhilinde ise alınmasında ve uygulanmasında bir sakınca yoktur, ama israfa yönelik ve tasarruf kaynaklarını kurutacak mahiyette ise mutlaka buna temkinle yaklaşmalı, gösteriş uğruna hem kendimizi hemde milletimizi mahvetmemeliyiz.

B-Daha Azı İle Yetinebilme Eğitimi

"Hz. Peygamber buyurdu ki: *"Bir kişinin yemeği, iki kişiye yetir; iki kişinin yemeği de dört kişiye yetir; dört kişinin yemeği de sekiz kişiye yetir."*(Müslim, K. Eşribe, B.33, Had., 179) Bu hadiste açıkça beyan edilmektedir ki, insanın en önemli özelliği paylaşımcı olmasıdır. Bu paylaşma

malın veya yiyeceğin azalması değil, israf edilmemek şartıyla çoğalmasındır, faaliyete dönüşmesidir.

C- Lüks Harcamalara Sınır Getirilmesi Eğitimi

“Hz. Cabir’in naklettiğine göre; Hz. Peygamber Câbir’e şöyle demiştir: *“Bir yatak erkek için, bir yatak hanımı içindir. Üçüncü yatak da misafir içindir. Dördüncüsü ise şeytandır (israftır.)”* (Müslim, K. Libâsve’z-Zinet, B. 8, Had., 41). Bu hadisin aktardığına göre aynı üründen defalarca ve düşünce-sizce alınması doğru değildir. Gerçekte ne kadar gerekli olduğuna bakılarak, lüks harcamalardan kaçınarak ürünler alınmalıdır.

D-Örnek Alınacak Şahsiyetler Eğitimi (Hz. Peygamberin Sofrasında Ne Vardı?)

“Hz. Peygamber şöyle dua ederdi: *“Ey Allahım! Muhammed ailesinin rız-kım, bedeni ayakta tutacak miktarda kıl”* (Müslim, K. Zühdv’e-Raqaîq)

“Hz. Peygamberin eşi Hz. Âişe şöyle anlatır: *“Hz. Muhammed ve Ailesi Medine’ye hicret ettiği zamandan, Hz. Peygamber vefat edinceye kadar arka arkaya üç gün buğday ekmeği ile karınlarını doyurmadılar.”* (Müslim, K. Zühdv’e’r-Raqaîq, Had., 20)

Hz. Âişe yine anlatır ki: *“Hz. Muhammed’in ev halkı olan bizler, bir ay kadar beklerdik de, yemek pişirecek bir ateş yakamazdık. O esnada yediğimiz sadece hurma ve su idi.”* (Müslim, K. Zühdv’e’r-Raqaîq, Had., 26)

Bu yukarıda anlatılanlar sadece birkaç misâl mahiyetindedir. Bu hakikatler biz yetişkinlere ders olmakla beraber çocuklara da aktarıldığında mutlaka olumlu yönde tesir edecektir.

E- Asgari Geçim Şartları Eğitimi

Bir gün sahabeden Abdullah b. Amr’ın yanına üç kişi geldi. Onlar: *“Allah’a yemin ederiz ki, durumumuz bozuk. Ne nafakamız var, ne bir hayvanımız ne de bir malımız.”* Abdullah b. Amr onlara: *“O zaman, madem, hangisini tercih edersiniz. Ya burada bizim yanımızda durun/kalın. Allah ne ver-diyse, burada yer içersiniz. Yabut da yetkililere söyleyeyim (size yardım etsinler). Yabut da durumunuza sabredin. Çünkü ben Hz. Peygamber’den işittim, şöyle buyurmuştu: “Şüphesiz ki muhacirlerin fakirleri kıyamet gününde cennete gi-derlerken, zenginlerden kırk yıl daha önce gideceklerdir.” Bunun üzerine o üç kişi, hiçbir şey istemediler ve “sabredeceğiz” dediler.”* (Müslim, K. Zühdv’e’r-Raqaîq, Had., 37) İslam literatüründe asgari geçim şartları çok kısıtlı ol-masına rağmen kişilerin tutumları çay-ı dikkattir. Ancak günümüzde müt-hiş bir doyumsuzluk hüküm sürmekte, bu durum ise toplumları yıkıma sü-rüklemektedir.

F-Tüketimin Körüklenmesine Dur Eğitimi

Hz. Peygamber buyurmuştur ki *“Çarşılar, şeytanın savaş yerleridirler” ve “çarşılar şeytanın bayrağını diktiği yerlerdir”* (Müslim, K. Fedâilî’s-Sahâbe,

Hz. Peygamber
buyurmuştur
ki “Çarşılar,
şeytanın savaş
yerleridirler” ve
“çarşılar şeytanın
bayrağını diktiği
yerlerdir”

Müslüman
obur olamaz ve
gereğinden fazla
tüketmemelidir.
Hatta sofradan
doymadan
kalkmalıdır.

B. 16, Had. 100). Bu hadiste belirtilmek istenen en iyi manada, pazarlarda ve alışveriş merkezlerinde kişilerin müthiş tüketime sevk edilmesi durumu yani israftır. Bunun dışında hile, aldatma, haince yeminler, bozuk akıtlar gibi yanlış tutum ve davranışlarda cabasıdır. Ayrıca, “evdeki hesap çarşıda tutmaz” kabilinden çarşıya çıkıldığında genellikle ihtiyaçtan daha fazla harcama yapılması, tüketimin çarşıda aşırı körüklenmesi bu hadisi doğrular niteliktedir.

G- Yemede Sınır Eğitimi

“Hz. Peygamber buyurmuştur ki: “Müslüman, bir midesini doyurmak için yer. Kâfir ise yedi bağırsağını doyurmak için yer.” (Müslim, K. Eşribe, B. 34, Had., 185; Muvatta, K. Sıfati’n-Nebî, B. 6, Had., 9) “Bu hadiste, Hz. Peygamber, Müslüman’ın yemek yerkenki ölçüsünü açıklamaktadır. Müslüman obur olamaz ve gereğinden fazla tüketmemelidir. Hatta sofradan doymadan kalkmalıdır. Bu durumun günümüz toplumlarında nasıl yanlış uygulandığı açık değildir? Obezite denen belki de tüm hastalıkların ana-sı olan maraz, Hz. Peygamberin tavsiyelerine uymamaktan çıkmıştır. Millet olarak yeme içme alışkanlıklarımızı tekrar gözden geçirmeli, Kur’an ve hadisler doğrultusundaki iktisadi yaşam prensiplerini içimize sindirmeliyiz.

H-Sade Bir Hayatın Teşvik Edilmesi Eğitimi

“Hz. Peygamber’in hanımı Ümmü Seleme’den rivayetle, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Gümüş kaptan içen, cehennem ateşini lıkr lıkr karnına doldurmuş olur.” (Müslim, K. Libâsve’z-Zînet, B. 1, Had., 1; Buhârî, K. Eşribe, B. 28; Muvatta, K. Sıfati’n-Nebî, B. 7, Had., 11). Bu hadisin en açık yorumunda; Müslümanın sade bir hayatının olması gerektiği ve aşırılıklardan ve israftan had safhada kaçınması gerektiği anlaşılmaktadır.

I- Suyun Tasarruflu Kullanılması Eğitimi

Hz. Ömer şöyle rivayet eder: “Hz. Peygamber, Sa’d abdest alırken yanından geçti, O’na: “Ya Sa’d bu ne israftır” deyince, Sa’d cevaben: Suda israf var mı ya Resûlullah? dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Evet akan bir nehrin kenarında olsa dahi” buyurdu. İslam âlimlerinden İbn-i Abidin: “İsraf, suyu şer’i hacetten fazla kullanmaktır.” demiştir. Demek ki Müslümanlar; velev ki abdesttedahi olsa, israftan uzak durmak zorundadırlar.

Çevrenin yanlış ve olumsuz yönlendirmesi ile sadece suyu değil; ömrümüzü, malımızı, zamanımızı, enerjimizi ve iş gücümüzü bilinçsizce israf ediyoruz. Aşağıda sıralananlar bunlardan yalnızca bir kısmıdır. Bu tür israfların önüne geçmek adına bu unsurların israf edilmemesi için temelden yani çocukluktan itibaren iktisat eğitimi verilmelidir.

İ- Zamanın Tasarruflu Kullanılması Eğitimi

Kur-an’ı Kerim’de zamanın israf edilmemesi: “Boş kaldın mı hemen başka bir işe koyul” (İnşirah: 7) buyrulmaktadır. Yine geçmişteki büyüklerimiz:

“Durgun suda mikrop ürer” demişlerdir. Ayrıca bu konuda bir atasözünde: “Sakın oturak olma” denir. Ertesi gün saatler yeniden başlar, her sabah zaman yeniden tanzim edilir. Bu nedenle eldeki günde ne yaptıysak o kârdır. Böyle olunca her gününbir önceki günden değişik ve daha iyi değerlendirilmesi gerçeği ortaya çıkar.

j- Kâğıt ve İlaçların Tasarruflu Kullanılması Eğitimi

Kâğıtların iktisatlı kullanılması eğitimi de verilmelidir. Boş kaldıkça kâğıtların üzerine anlamsız gereksiz şekiller yaparak o güzelim ürünü heba ediyoruz, atıyoruz. Ders kitaplarının sık sık değişmesi, öğrencilerimize defter ve kitapları tertipli kullanma alışkanlığının kazandırılmaması, atık hale gelmiş kâğıtların toplanıp tekrar dönüştürülememesi gibi nedenler kâğıt israfına sebep olmaktadır.

Aynı zamanda ilaç israfı da ülkemizde azımsanamayacak boyuttadır. Bir yeri ağrıyan, canı sıkılan hemen hekime ilaç yazdırıyor, her ev ilaç kutuları ile dolu ve bir zaman sonra son kullanım tarihleri geçiyor ve atılıyor. Hatta dolapta aynı ilaç varken düşüncesizce yenisi alınıyor, bu durum milli boyutlarda israfa sebep olmaktadır.

K- Ekmek, Elektrik ve Diğer Enerji Kaynaklarının Tasarrufu Eğitimi

Ebû Sekine rivayet ediyor; *“Ekmeğe saygı gösterin. Çünkü Allah onu değerli kılmıştır. Kim ekmeğe değer verirse Allah da ona değer verir.”*

Abdullah bin Ümmü Hamam’dan (r.a.) rivayetle; *“Ekmeğe saygı duyun. Çünkü o göğün ve yerin bereketlerindedir. Kim sofradaki ekmek kırıntılarını yerse günahları bağışlanır.”*

Hız. Aişe (r.anha) anlatıyor; *Hız. Peygamber hücreme girmişlerdi. Düşmüş bir ekmek parçası gördüler. Hemen onu alıp silerek yediler ve “Ey Aişe! Kerim olana ikram et! Zira şu ekmek, bir kavme nefret edip kaçmışsa bir daha dönmemiştir”* buyurmuşlardır.

Yukarıda aktarılan hadislerden açıkça anlaşılıyor ki; ekmeğe hürmet etmeyen yani israf eden toplumların en yakın zamanda hüsrana uğrayacağı aşikârdır. Ayrıca ülkemizde günlük milyonlarca ekmeğin israf edildiği bilinirken, bir şeylerin yanlış gittiği muhakkaktır. Bu durum en kısa zamanda düzeltilmezse Hız. Peygamberin açık tebliği gereği millet olarak kıtlık, fakirlik ve muhtaçlık gibi musibetlerle karşılaşabiliriz.

Ayrıca diğer ısı, ışık ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının tasarrufu konusunda; evlerdeki ocakların temiz tutulması, ocağa göre tencerelerin kullanılması, yemek pişerken mümkünse tencerenin kapağının örtülmesi, fırınların erken kapatılıp devam eden ısı enerjisinden faydalanılması, buzdolaplarının evlerin en serin yerlerine yerleştirilmesi, elektrikli cihazların düğmelerinden kapatılması, tasarruflu ampullerin tercih edilmesi, akıtan

“Ekmeğe saygı gösterin. Çünkü Allah onu değerli kılmıştır. Kim ekmeğe değer verirse Allah da ona değer verir.”

*Millet olarak
bireyler devlet
malını koruduğu,
gözettiği ve israf
etmediği takdirde
kazanan millet
yani bireylerin
kendileri olacaktır.*

muslukların tamir edilmesi gibi hususlar basit görünmekle birlikte çok önemlidir. Toplum olarak bu bilincin yerleştirilmesi adına ne yapılırsa azdır.

L- Millet Malının Tasarruflu Kullanılması Eğitimi

Devletin imkânları da kötüye kullanılmaktadır. Aslında devletin tek başına hiçbir zenginliği yoktur. Asıl varlık milletindir. Bu nedenle millet olarak bireyler devlet malını koruduğu, gözettiği ve israf etmediği takdirde kazanan millet yani bireylerin kendileri olacaktır. Örneğin millete ait olan yurtlarda, okullarda, camilerde, lojmanlarda tasarruf edilirse ve kamuda vazifeli memurlar, öğrenciler ve işçiler de azamiderecede tasarruflu olurlarsa kazanan yine millet olacaktır.

Ayrıntılı olarak sıralanan israf çeşitlerinin yanında israfın hayırlı işlere mani olma durumu da farklı bir boyutudur. Örneğin hacca gidecek bir Müslüman, hac hediyeleri nedeni ile belki de gitmekten dahi vazgeçebilmektedir. Sünnet veya evlilik merasimlerindeki aşırı israf ve harcamalar nedeni ile ebeveynler çocukların sünnet olmasını geciktirmekte ve evlenecek gençlerimiz evliliklerini sürekli ertelemektedirler.

4. Sonuç ve Öneriler

İslam toplumları açısından müreffeh bir hayatın temelinde iktisat yatmaktadır. İslâmi hakikatler hakkıyla yaşanmaya çalışıldığında bereket de beraberinde gelecektir.

Eğitim, istenen davranışların kazandırılması faaliyetleri olarak düşünüldüğünde iktisat eğitimi de mutlaka aileden başlatılmalıdır. Ebeveynler bu konuda hassas davrandıkları takdirde bu davranışlar çocuklarına yansıtacaktır. Bu yansımali davranışlar toplum olarak israf konusunda bilinçlenmemizi ve tasarruflu bir toplum haline gelmemizi sağlayacaktır.

İslam toplumlarının idarecileri ve hükümetleri, aileden başlayarak tüm topluma mâl olacak iktisat eğitiminde örnek olmalıdırlar ve kendileri azami derecede tasarruflu olmaya dikkat etmelidirler. Bu konuda kâinatın efendisi Hz. Muhammed (asm) gibi bir örnek varken ‘daha ne yapmalı, nasıl davranmalı?’ denmemeli, sahih hadisler incelenmeli ve Peygamberimizin hayatı örnek alınmalıdır. Lüks harcamalardan kaçınılarak sade bir hayatın tercih edilmesi hem fert ve toplumların iktisadi geleceği hem de İslami hükümlerin yerine getirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

İktisat Eğitimi İçerikleri, (2018). (<https://www.aep.gov.tr/egitim-icerikleri/iktisat/>), Alıntı Tarihi: 23.02.2018

İmam Müslim, Sahih-i Müslim ve Tercemesi, (Tercüme yapan: Mehmet Sofuoğlu), (1974), İrfan Yayınevi, İstanbul

İmam Tirmizi, Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Konya Kitapçılık, (2007)

İmam İbn-i Mace, Sünen-i İbniMaceTercemesi ve Şerhi, Çeviri: Haydar Hatipoğlu, Kahraman Neşriyat, (2013)

İmam Buhari, Sahih-i Buhari, Sağlam Yayınları, (2013), İstanbul

İmam Ahmed Bin Hambel, El-Müsned, Çeviri: Zekeriya, Hasan ve Hüseyin Yıldız, Ocak Yayınları, (2013)

Kahraman, İ. (2018),Yeni Asya Gazetesi, 26.02.2018, İstanbul

Karakoç, S., (2008). İslâm ve İktisat, (<http://www.ulukanal.com/sezai-karakoc-isl-m-ve-iktisat/5129/>), (Alıntılanma Tarihi: 12.03.2018)

Kumcu, E. (2018). (<http://www.hurriyet.com.tr/iktisat-egitimi-uzerine-du-sunceler-1-340432>), Alıntılanma Tarihi: 23.02.2018

Kur'ân'da iktisat kavramına dair, (2018). (www.igmg-kuran.de/kuranda-iktisad-kavramina-dair/), 05 Temmuz 2008 (Alıntı tarihi: 25.02.2018)

Nursî, B.S., (1997), Barla Lahikası, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

Nursî, B.S., (1997), Kastamonu Lahikası, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

Nursî, B.S., (1997), Asa-i Musa, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

Nursî, B.S., (1997), Lem'alar, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

Nursî, B.S., (1997), Sözlür, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

Nursî, B.S., (1997), Mektubat, İstanbul, Yeni Asya Neşriyat

